

BENET ALBERTÍ GENOVART

PER MILLORAR DE FORTUNA

HISTÒRIA I MEMÒRIA DE L'EMIGRACIÓ
MALLORQUINA (1830-1930)

EDICIONS **DOCUMENTA** BALEAR

2020

INTRODUCCIÓ

Els moviments migratoris cap a altres països que varen tenir lloc a les Balears en el segle XIX i primeres dècades del XX són un tema àmpliament conegut gràcies a la memòria col·lectiva que, sobre el procés, s'ha preservat en el si de les famílies i als nombrosos estudis i treballs realitzats, tant des de la perspectiva dels estudis locals com des d'un àmbit més general. S'ha qualificat, i amb raó, com un dels fenòmens més rellevants de la història contemporània de les Balears pel nombre d'individus que s'hi veieren implicats i les conseqüències de tota mena a què va donar lloc.¹ Milers de treballadors mallorquins, menorquins, eivissencs i formenterers sortiren a l'estranger, ja fos de manera temporal o definitiva, cap a altres mercats de treball més o menys llunyans, però que, en tot cas, resultaven més atractius que no el de la pròpia terra natal.

Cal situar el procés experimentat a les Balears en general i a Mallorca en particular en el context de les migracions a Europa. Una vegada finalitzades les guerres napoleòniques, s'inicià un cicle de migracions massives a Europa causades per problemes derivats de l'excés de població, les necessitats de mà d'obra de les repúbliques americanes, el progrés tècnic en els mitjans de transport i el diferencial salarial entre països. L'aprovació de lleis i decrets per fomentar la immigració a Amèrica completaren un panorama favorable als trasllats de població. Ho podem observar en la Constitució argentina de 1855 en el seu article 25 i en la Llei d'immigració i colonització de 1876, coneguda com a Llei Avellaneda, que definia l'immigrant com tot estranger jornalero, artesà, industrial, agricultor o professor, que, essent menor de seixanta anys, i acreditant la seva moralitat i aptituds, arribàs com a passatger de segona o tercera classe en una nau d'immigrants amb la intenció d'establir-se a la República Argentina. Els arribats al port

¹ BUADES, Joan (2009): *L'emigració Balear a ultramar (1930-1960)*. Palma: Edicions Documenta Balear, p. 8. SERRA BUSQUETS Sebastià (1989): «L'emigració mallorquina: Una perspectiva històrica». *Les migracions*. Quaderns Cultura Fi de Segle. Palma: Ajuntament de Palma, p. 39. Sobre els estudis del fet migratori a les Balears vegeu els dos reculls bibliogràfics realitzats per Joan Buades i l'anàlisi del mateix autor a BUADES CRESPI, Joan (2001): «Panorama bibliográfico sobre la emigración balear a Ultramar». Fundación Cátedra Iberoamericana. En xarxa: <<http://docplayer.es/43318613-Panorama-bibliografico-sobre-la-emigracion-balear-a-ultramar.html>>. Així mateix són de destacar les obres publicades a la col·lecció *Els camins de la quimera* dirigida per Joan Buades, disponibles en xarxa.

de Buenos Aires, principal destinació dels expatriats mallorquins, segons la Llei argentina tenien dret a l'allotjament gratuït al centre de recepció denominat Hotel de Inmigrantes durant cinc dies, a la vacunació i l'assistència mèdica gratuïta en cas de necessitat, al trasllat per compte de l'Estat al punt de la República on volguessin establir la seva residència, a la col·locació en un treball o indústria de les existents en el país, a la introducció lliure de drets de mobles, vestits, instruments d'agricultura i eines de l'art o ofici que volguessin realitzar i a una arma de caça. La Llei argentina fou seguida per altres disposicions legals de les repúbliques americanes, com foren les lleis d'immigració de l'Uruguai, calcada de l'Argentina, del Brasil i de l'Estat del Parà del mateix Brasil de 1890, el Decret i Llei de Xile de 1899 i 1905, la Llei d'immigració de Cuba de 1902, entre molts altres exemples.

S'ha calculat que, entre 1840 i 1940, de 55 a 58 milions de persones es traslladaren principalment a Amèrica —especialment a l'Argentina i als Estats Units—. La majoria eren europeus, però també n'hi hagué alguns d'asiàtics i africans, en aquest darrer cas es tractaria d'una emigració forçada de tràfic d'esclaus. Va ser un moviment demogràfic generalitzat, tot i que amb grans diferències regionals quant a la seva importància quantitativa. L'emigració transatlàntica d'Europa a Amèrica és la més coneguda d'aquestes migracions, però no va ser l'única. Hi hagué uns altres dos grans sistemes migratoris. Procedents de la Xina i l'Índia, entre 42 i 52 milions d'habitants es desplaçaren a les costes del sud-est asiàtic i altres llocs en les mateixes dates i per causes similars a l'emigració europea. Entre 46 i 51 milions d'emigrants tingueren com a destinació Manxúria, Sibèria, Àsia Central i el Japó, procedents de nord-est d'Àsia i Rússia.²

En el cas concret de l'illa de Mallorca, l'emigració va tenir com a mínim una importància notable, difícil de determinar en la seva vertadera dimensió per les mancances i el caràcter parcial que presenten les fonts disponibles. La quantitat d'efectius que participaren en els canals i fluxos migratoris establerts des de l'illa fins als països de destinació no es pot saber més que d'una manera aproximada. «Fer les Amèriques» va ser una expressió molt popular, especialment entre la classe treballadora que volia tenir unes perspectives millors de les que podia trobar a Mallorca, fins al punt que en un determinat moment el fet migratori es convertí en un fenomen generalitzat. Pràcticament tots els municipis de l'illa tingueren grups d'habitants desplaçats en major o menor nombre.

El període cronològic contemplat en aquest estudi comença en els inicis del moviment d'habitants a l'estranger, en el primer terç del segle XIX, fins a la seva decadència, gairebé un segle després, en la dècada de 1920. Malgrat la continuació dels trasllats a l'estranger fins als anys cinquanta, es pot dir que el 1930 és l'any que va marcar la fi de les migracions massives, és a dir, quan aquest

² MCKEOWN, Adam (2004) «Global Migration, 1846-1940». *Journal of World History*, vol. 15, 2, p. 155. En xarxa.

fenomen va tenir una importància més destacada. Amb el canvi experimentat a Mallorca amb la irrupció de l'economia de serveis a partir de la dècada de 1960, les aportacions demogràfiques procedents de l'exterior han format i formen part encara dels trets distintius de la població de les Balears. Avui quasi la meitat dels habitants de les Illes Balears ha nascut fora.

Al llarg d'aquesta prolongada etapa l'Argentina, Cuba, França, Algèria, l'Uruguai o Puerto Rico, entre altres països, foren les principals destinacions i els llocs habituals de pelegrinatge de milers de mallorquins necessitats o il·lusionats per tenir una vida millor. Precisament les expressions «millorar de posició» o «millorar de fortuna» varen aparèixer escrites molt sovint a la documentació de l'època quan es volia indicar les causes de l'èxode. Una sortida de l'illa moltes vegades amb final incert quant als objectius inicialment proposats, impulsada per la pobresa, per intentar assolir un progrés material gairebé impossible d'aconseguir a Mallorca, a costa d'una estada més o menys llarga a l'estranger, a vegades treballant en condicions d'explotació laboral. La residència a l'estranger es podia convertir, voluntària o involuntàriament, en una estada definitiva. Això va ocórrer especialment al final del segle XIX. Al mateix temps que l'emigració exterior, molts altres grups d'habitants hagueren de mudar de residència dins de la pròpia illa, a la recerca també d'una millora econòmica o d'una activitat laboral formant part dels moviments migratoris de caràcter local o domèstic, o dirigint-se cap a altres llocs propers, com Barcelona i Menorca.

Hem de tenir en compte que el fenomen de l'emigració va experimentar, tant en l'àmbit europeu com a l'Estat espanyol, grans diferències regionals. També dins de la pròpia illa de Mallorca, amb alguns municipis que destacaren per la força i continuïtat que tingué el fenomen al llarg del temps –Andratx i Sóller– i altres en els quals la sortida d'habitants tingué una dimensió més aviat modesta. En el cas espanyol, la major part dels emigrants procedien d'unes poques àrees. Les províncies del nord –Galícia, Astúries, Cantàbria– i les Canàries foren els llocs que nodriren la major part de l'expatriació espanyola –especialment Galícia– amb un èxode molt més intens que la resta. Amb les dades oficials disponibles a la mà, podem situar les Balears en una posició intermèdia entre les àrees de més emigració i les de menys. No obstant això, segons les dades procedents dels saldos migratoris, entre 1887 i 1900 les Balears se situaren com a tercera província amb un saldo més negatiu per darrere tan sols de Tarragona i Màlaga. Però, com veurem, cal prendre les dades estadístiques que en aquell moment es recolliren amb cautela per la manera en què foren recollides –passatgers per mar– i pels dubtes sobre la seva fiabilitat o exactitud –saldos migratoris–. En segons quins moments del període analitzat sembla que l'emigració mallorquina va tenir una dimensió més gran de la que se li ha atribuït comparant-la amb altres regions.

Per les dades de passatgers a l'estranger, a partir de la Llei de 1907, aquells que viatjaven en tercera classe eren considerats emigrants, hi va haver tres moments àlgids en la sortida d'habitants a l'exterior. El primer d'ells va ser l'any 1889.

Els dos restants foren ja en el segle XX. En el període immediatament anterior a la Primera Guerra Mundial, en relació amb la seva població, les Balears arribaren a situar-se en la cinquena posició quant a les províncies amb major taxa migratòria per cada mil habitants, amb la mateixa taxa que les Canàries. El darrer moment àlgid segons els registres de passaports disponibles del Govern Civil de Balears fou entre 1919 i 1920, quan es produí una allau migratòria a França i a Cuba.

En els anys vint la situació va canviar, amb el progrés i desenvolupament econòmic a Mallorca. Al mateix temps l'emigració internacional en general ja no fou tan avantatjosa com en el passat. Els desplaçaments d'habitants varen decaure considerablement, predominant els retorns dels antics emigrants, fet ja iniciat l'any 1925.

Les estadístiques dels saldos migratoris dels anys 1930 i 1940 foren positives a Mallorca, mostrant un canvi en el moviment de la població consistent en el predomini de les entrades sobre les sortides.

Nombrosos estudis han assenyalat els incentius econòmics com a responsables de les migracions massives d'Europa a Amèrica en l'etapa anterior a la Primera Guerra Mundial. En l'explicació dels processos migratoris va tenir molta influència la vella teoria dels factors *Push-Pull*, basada en el fet que la decisió d'emigrar depèn dels factors negatius que operen en el pensament del candidat a emigrar, denominats d'expulsió *-push factors-* en el lloc d'origen: pobresa, desocupació, falta de terres, creixement de la població, repressió política, baix estatus social. En els països de destinació, en canvi, influeixen elements positius o d'atracció *-pull factors-*: millors salaris i perspectives de treball, millor educació i estat del benestar, disponibilitat de terres, bones condicions mediambientals, llibertat política...

Altres autors han afegit elements tals com els obstacles que es presentaven per efectuar la partida: distància física, cost de fer el viatge, els obstacles polítics com a impediments a les fronteres, entre d'altres. També hi intervindrien els factors i interessos personals segons l'edat i l'estat civil dels emigrants. En aquest sentit, aquells amb més propensió a emigrar foren els joves sense càrregues familiars per a la maximització de les oportunitats econòmiques que pogués implicar l'eixida a l'estranger. De fet, el major percentatge d'emigrants tenien entre 18 i 40 anys.

No obstant la teoria dels factors, actualment els investigadors socials s'han centrat en altres marcs explicatius com la teoria dels sistemes i de les xarxes migratòries entre origen i destinació, en les quals les cadenes migratòries han estat un element fonamental que molts autors han assenyalat a l'hora d'explicar les causes i la persistència de l'emigració al llarg del temps. L'existència d'un grup de població emigrada prèviament activà el mecanisme de les cadenes migratòries amb la crida de parents i amics.

Des de la perspectiva de la història econòmica s'ha explicat el fenomen a partir d'una presa de decisió de caràcter racional i econòmica. Estudis més

recents han posat en relleu el marc econòmic de decisió en el qual els possibles emigrants comparaven les futures expectatives de guany en els països de destinació amb els d'origen basant-se en les diferents taxes d'ocupació i índexs salarials. Segons Devoto, la controvèrsia entre els observadors contemporanis de la migració massiva es podien resumir en dues posicions: la *pessimista*, que deia que la causa de l'èxode era la misèria, i l'*optimista*, que pensava que la motivació principal va ser cercar una millor vida. Aquesta polèmica, sota la qual s'entreveien postures ideològiques diferents, ha perdurat fins avui entre els historiadors. Des de la perspectiva pessimista s'han emfasitzat situacions en els països d'origen adduint factors econòmics com la progressiva proletarització de la mà d'obra rural, i raons com la pressió demogràfica, amb l'existència d'una població sobrant incapaç de trobar un mitjà de subsistència a la seva pròpia terra. Els optimistes han fonamentat les seves hipòtesis dins de la teoria neoclàssica: l'emigració fou el resultat de la creació d'un mercat de treball atlàntic on la mà d'obra sobrant convergia cap als mercats mancats de mà d'obra. Possibilitaven els trasllats l'existència d'un transport lliure i un accés a la informació generalitzat, en un context de diferències salarials notables que permetia la maximització de les oportunitats laborals amb l'emigració. Així i tot, cap model migratori únic dins de les diverses teories explicatives de les migracions podrà donar compte de la complexitat i dels múltiples condicionants que intervenen en els moviments migratoris.³ De fet, a Mallorca podem trobar raons per una o altra visió.

És interessant assenyalar dues de les principals raons de per què emigren els humans segons Patrick Manning. Per benefici individual, amb l'esperança que la seva situació millorarà, fugint d'una situació d'infelicitat per algun tipus d'opressió econòmica o social, o tal vegada per la possibilitat d'arribar a un estatus més alt. La segona raó seria per beneficiar la família. En aquest cas, amb l'objectiu de dur rendiments al nucli familiar, s'emigra a la recerca de recursos necessitats, aprendre noves habilitats, en definitiva, dur ajuda a casa.⁴

Dins de les causes clàssiques de les migracions massives, els estudis demogràfics han assenyalat el creixement de la població experimentat a Mallorca fins als anys vuitanta del segle XIX amb uns trets diferenciadors respecte de gran part de la Península. S'ha indicat la influència i els efectes beneficiosos d'una àmplia xarxa de convents de religioses existents a una majoria de localitats els quals, a més de funcions educatives, realitzaren labors assistencials i de foment de la

³ DEVOTO, Fernando J. (2003): «A History of Spanish and Italian Migration to the South Atlantic Regions of America». Dins: *Mass Migration to Modern Latin America*. Wilmington: Samuel L. Baily and Eduardo José Míguez editors, p. 29-31. També vegeu DEVOTO, Fernando J. (2007): «La inmigración de ultramar». Dins *Población y bienestar en la Argentina del Primero al Segundo Centenario. Una historia social del siglo XX*, tom I. Buenos Aires: Edhasa, p. 536.

⁴ MANNING, Patrick (2006): «Cross-Community Migration: A Distinctive Human Pattern». *Social Evolution & History*, vol., 5, 2. En xarxa.

higiene. La menor mortalitat infantil, malgrat el xarampió en 1887 i 1888 durant la qual les defuncions varen superar els naixements a molts municipis, tot i la disminució de la fecunditat matrimonial, va tenir importants conseqüències. Les Balears i Mallorca en particular, que ja eren un territori densament poblat, varen començar a patir els problemes derivats d'un excés de població respecte de les possibilitats que ofería el mercat laboral. Entre 1860 i 1877, el sector de la població d'homes fins a 10 anys va augmentar un 16,9% essent un dels percentatges més elevats a l'Estat espanyol, sols per davall de Canàries, Huelva, i Orense. El percentatge de dones dins de la mateixa franja d'edat va augmentar un 13,9%, també situant-se entre les de més creixement.⁵ Deu anys més tard, cap al 1887, això va representar la incorporació d'un gran contingent d'individus al mercat laboral, aquells situats dins la franja d'entre 10 i 20 anys, en un moment poc favorable, és a dir, de disminució de la demanda laboral per la crisi incipient de la vinya.⁶ En el cens d'aquell any, alguns ajuntaments al·ludiren directament al desfasament entre l'augment de població i els recursos disponibles, davant del qual la població *sobrant* havia de mudar-se a un altre lloc per trobar feina i poder subsistir. Fou el cas de Sencelles, Felanitx i Estellencs.

La crisi en el cultiu de la vinya, caracteritzada per la utilització intensiva de mà d'obra, a partir de 1892, amb l'aparició de la fil·loxera, es va agreujar. El desajustament entre població i els recursos disponibles es va resoldre parcialment mitjançant una dura reconversió demogràfica. Entre 1887 i 1897 milers d'individus abandonaren l'illa per no tornar pus mai més. Fou una expulsió tàcita de població, condemnada a la misèria si quedava a l'illa, gràcies a la qual es va poder aprofundir en una nova etapa de canvi i creixement a Mallorca. Així i tot, aquest procés de transformació no estigué exempt d'una destacada emigració fins ben entrat el segle XX.

Fora de l'àmbit del sector primari, a finals del XIX es produí l'expansió d'una industrialització en base a petits tallers, el treball domiciliari i a les fàbriques, producció dirigida essencialment a l'exportació, del sector tèxtil, del sabó i especialment del calçat, a una diversitat de localitats.⁷ No obstant això, en una

⁵ INSTITUTO GEOGRÁFICO Y ESTADÍSTICO (1902): *Censo de la población de España según el empadronamiento hecho en la Península e islas adyacentes el 31 de diciembre de 1900*. Madrid: Imprenta de la Dirección General del Instituto Geográfico y Estadístico, vol. III.

⁶ Vegeu al respecte els símptomes de la crisi a la vinya abans de l'arribada de la fil·loxera a PASTOR SUREDA, Bartomeu (2016): *La vinya i el vi a la Mallorca de finals del segle XIX*. Palma: Lleonard Muntaner, editor.

⁷ La importància del sector industrial a Mallorca ha quedat palès en nombrosos estudis. MANERA, Carles; PETRUS BEY, Joana M. (coord.) (1991): *Del Taller a la fàbrica. El procés d'industrialització a Mallorca*. Quaderns Cultura Fi de Segle. Palma: Ajuntament de Palma. ROCA, Joan (2006): *La indústria a Mallorca (segles XIX-XX)*. Palma: Edicions Documenta Balear. En el cas del calçat vegeu MANERA, Carles (dir.) (2002): *Las islas del calzado. Historia económica del sector en Baleares (1200-2000)*. Palma: Leonard Muntaner Editor.

Mallorca predominantment agrícola, especialment a finals del segle XIX en diverses ocasions, les informacions de les juntes municipals es lamentaven de la falta d'una indústria com a alternativa laboral diferent de l'agricultura, tot considerant-la il·lusòriament com el remei que acabaria amb l'emigració. Fou el cas de Lluçmajor i Sencelles el 1877. El 1897 a Valldemossa, Pollença, Sineu, Sant Joan, Son Servera i Costitx lamentaven la inexistència d'indústria, que en general era vista com a solució ideal a la crisi econòmica rural per aturar l'emigració, ja que els seus habitants no es podien dedicar a altra cosa més que a les activitats del sector primari. Però com es va comprovar en anys successius, la presència d'una ocupació notable en activitats industrials a la mateixa Lluçmajor no fou suficient per impedir l'èxode a causa de la crisi. De la mateixa manera, altres localitats amb una destacada activitat en el sector secundari –Alaró, Esporles, Sóller–, experimentaren alts índexs migratoris tant de caràcter local com internacional.

Els contrastos eren evidents, especialment en la societat decimonònica. Mallorca per ser un territori essencialment marítim disposava d'una burgesia industrial i mercantil empenedora, avesada a comerciar amb mercats llunyans, amb una mentalitat avançada i oberta a les innovacions, amb projectes modernitzadors. L'altra cara de la moneda fou la Mallorca inculta, il·letrada, pobra i endarrerida, tancada en si mateixa que vivia d'esquena a la mar. Una de les contradiccions era el dèbil consum intern de segons quins productes fabricats de manera massiva per a l'exportació. Ho podem observar en la indústria del calçat. Malgrat l'exportació de centenars de milers de sabates, per a sectors de la pagesia era un article poc usat, entre altres raons pel seu elevat preu en relació al jornal mitjà. L'ús de les espadnyes o directament anar descalç com a costum cultural foren les estratègies per fer front a una perenne escassa capacitat adquisitiva.

En relació amb aquesta dicotomia, podem veure el que deien algunes persones contemporànies de l'època. Un testimoni de la localitat de Pina digué: «Aquí a Pina tots érem pobres: o llogats o teníem una guardeta de porcs i així nos defensàvem. [...] Sa vida era molt difícil. N'hi havia que no duïen sabates més que es diumenges, anaven descalços.» El 1888 Gaston de Vullier quan visità Pollença, observà com els nins anaven descalços i poc abrigats durant l'hivern: «Aquests infants, fins a l'edat de set anys, duen per tot vestit una curta camisa. Fins i tot a l'hivern, quan el vent del nord bufa amb una violència extraordinària, carregat amb el fred de les nostres regions, aquests infants van sempre descalços i també poc abrigats.» Margalida Pascual de Muro, nascuda el 1898, relata la jornada laboral quan era nina: «Partíem a sa sortida des sol, normalment anàvem descalços i fins que hi havia llum a bastament fèiem feina.» Una pagesa de Vilafranca va contar el següent: «Me'n record bé, i descalços ben dematí a darrere ets animalets, baldament hi hagués gelada. [...] Descalços, es diumenges per anar a missa es foravilers anaven fins a es poble amb ses sabates damunt es coll. En arribar a es poble se posaven ses sabates llavors tornaven a ca seva perquè ets seus

germans esperaven que ell arribàs per posar-se ells ses sabates.»⁸ Altres testimonis relaten que les primeres sabates que dugueren eren per a esdeveniments importants com la primera comunió —en aquest cas a vegades les compraven dos dits més grosses per poder-les dur en el futur— o en el dia de les noces.

A Mallorca, en general, els qui se n'anaven eren els jornalers del camp per ser la baula més dèbil del mercat de treball a l'illa, els petits propietaris o llauradors, obrers industrials com els sabaters, els picapedres, també comerciants i dependents i aquells que exercien oficis especialitzats com mariners, carboners i forners. En general, aquells que se sentien amb més necessitat d'assolir una millora en la seva situació material o per evitar els efectes demolidors d'un atur forçós.

Tot i que alguns dels emigrants podien ser inclosos dins de la classe mitjana o fins i tot acomodada, la majoria dels qui partiren eren d'extracció social humil, cosa que quedà reflectida en el cançoner popular mallorquí, en el qual es denunciava «la situació penosa d'un poble que pateix fam i misèria seculars». Els mallorquins, com els europeus de les classes inferiors, en els països receptors s'esforçaven per ascendir a les classes mitjanes.⁹ No obstant això, l'elevat cost que implicava un viatge a ultramar feia que no estigués a l'abast dels més pobres. En una publicació del Consejo Superior de Emigración del 1916 es deia que els vertaderament pobres, els desposseïts, no podien permetre's el luxe d'emigrar. A més a més, en alguns països americans com Cuba als immigrants se'ls exigia l'exhibició d'una certa quantitat de diners. Ara bé, a l'època existiren diverses estratègies per poder finançar un viatge a ultramar entre aquells amb menys recursos. Des d'aquest organisme oficial de control i tutela del moviment migratori espanyol es qualificà l'emigració balear, per mor d'unes determinades característiques i idiosincràsia, una mica frívolament com a *simpàtica*. La realitat era molt més dura. Jeroni Amengual, testimoni de la partida d'emigrants de l'illa en una època d'intens èxode com fou els primers anys del segle XX, va escriure: «He visto estos días embarcar nutridas bandadas de emigrantes; son trabajadoras del campo, rústicos, curtidos, con todo el equipaje bajo el brazo; he visto a sus mujeres de pie sobre el malecón echando la última mirada al buque que se aleja y he visto también familias enteras, prolíficas, acampar sobre la cubierta del buque y partir a lo desconocido; eran de aquellas liquidaciones totales.»

⁸ Testimonis recollits de: OLIVER, Xesc; MULET, Pere (1984): «Una xerradeta amb l'amo en Toni Mestrès». *Es Saig*. Algaida, 38, p. 23-24; VUILLIER, Gaston (1893): *Les illes oblidades*. Edició de 1973. Palma: Ed. Moll, p. 98; ANÒNIM (1988): «Entrevista a Madò Margalida Pascual -Fideu-». Enguany compleix 100 anys». *Algebelí*, 158, p. 26-28; ANÒNIM (1981): «Entrevista a madò Bàrbara». *Santa Bàrbara*, 13, p. 6.

⁹ Sobre el cançoner mallorquí relacionat amb l'emigració SBERT, Miquel (2001): *Ob mar blava, que ets de trista... L'emigració a Amèrica al cançoner popular de Mallorca*. Binissalem: Conselleria de Presidència. Govern Balear, p. 103. En xarxa. Sobre la intenció dels europeus d'emigrar, OSTERHAMMEL, Jürgen (2019): *La Transformación del mundo. Una historia global del siglo XIX*. Barcelona: Crítica, p. 244.

Quant als tipus de migracions, segons la seva durada podem distingir clarament tres grups. La denominada *oroneta* o estacional era aquella que anava i tornava el mateix any. Fou molt comuna entre els mallorquins que anaven a França durant la temporada de fruita, o també a Algèria per la proximitat geogràfica. Fins i tot a l'Argentina en la collita de cereal. Segons la revista *La Emigración Española*, els mallorquins foren els primers que iniciaren l'emigració oroneta, després imitada amb èxit pels jornalers italians i d'altres regions europees.¹⁰ Per a alguns autors, s'haurien d'incloure dins l'emigració oroneta aquells que se n'anaven per períodes curts de temps, com dos o tres anys, realitzant una feina intensiva per obtenir una renda en poc temps i tornar tan aviat com fos possible al seu lloc d'origen. En els Estats Units aquests tipus de treballadors eren anomenats *birds of passage*.

En segon lloc, hi hagué la migració temporal que implicava una estada més llarga de diversos anys fins que s'haguessin assolit els objectius proposats. Va ser majoritàriament practicada entre els mallorquins que s'expatriaven amb la intenció de tornar a l'illa per viure una mica millor. Però de fet, una de les característiques dels moviments migratoris va ser el seu caràcter circular. Un mateix individu podia recórrer dues o tres vegades l'Atlàntic al llarg de la seva vida, com així ho confirmen les fonts orals mallorquines en nombroses ocasions.

En darrer lloc hi hagué la migració de caràcter definitiu. Intencionadament o no, milers de mallorquins abandonaren definitivament l'illa entre 1830 i 1930. Francisco Manuel de los Herreros, el 1881, en un moment en el qual encara no s'havia iniciat la migració massiva, deia que l'excessiu arrelament dels mallorquins a la seva terra els feia perdre oportunitats de prosperar a l'exterior.¹¹ Al cap d'uns anys això va canviar radicalment.

¹⁰ *La emigración española. Revista quincenal de emigración y colonias*, 11. Madrid, 15 de juny de 1922, p. 88. En xarxa.

¹¹ «Los [naturales] de estas islas se hacen notar más bien y se han distinguido siempre por un tenaz apego o entrañable cariño al suelo donde nacieron, causa de que muchos renuncien a las ventajas con que se les brinda en otras partes y de que otros, por no poder soportar la nostalgia que se apodera de ellos al establecerse en extrañas tierras, vuelvan apresuradamente a su patria, sacrificando el anhelo de volver a verla todas las ventajas que allí habían adquirido y a fundada esperanza de labrar una considerable fortuna en poco tiempo.» Arxiu del Regne de Mallorca (ARM en endavant). Secció INE. Caixa 260.